

ID OR IDEA?

Pedagogische dossiers

1. *Een uitnodiging*
 - 1.1. Welkom bij Kanal
 - 1.2. Pedagogische aanpak
2. *Tijdens je bezoek*
 - 2.1 Identiteit, anders-zijn en creatie
 - 2.2 Identiteit en ballingschap
3. *Voorstel tot klasactiviteiten*
 - 3.1 “Les Autres”
 - 3.2 “Les fenêtres de quarante maisons”
4. *Vaardigheidslijst*
5. *Leestips*

Dit pedagogisch dossier is uitsluitend ontworpen en verspreid om onderwijsinstellingen, docenten en leerlingen in staat te stellen kennis te maken met de inhoud van de tentoonstellingen van KANAL, met name ter voorbereiding op, ter begeleiding van of in het verlengde van een bezoek.

De teksten, reproducties van kunstwerken, foto's, illustraties en andere inhoud in dit dossier worden uitsluitend ter beschikking gesteld voor informatieve doeleinden, ter illustratie van het onderwijs en voor pedagogisch gebruik in het kader van schoolactiviteiten.

Behoudens de uitzonderingen waarin de toepasselijke wetgeving voorziet, is elk gebruik van dit dossier of van een van de onderdelen ervan voor andere doeleinden verboden. **Het feit dat het gebruik kosteloos is, volstaat op zichzelf niet om het gebruik ervan toe te staan.**

Een uitnodiging

1.1 WELKOM BIJ KANAL

Wat als we van dit document nu eens het vertrekpunt van onze ontmoeting maken? Een voorsmaakje, een welkomstcadeau, een uitnodiging om in alle rust aan je ontdekkingstocht bij Kanal te beginnen.

Tijdens je bezoek maak je «*A Truly Immense Journey*»: een ongelooflijke reis. Je reist langs 350 werken uit de **moderne** en **hedendaagse** kunst, in samenwerking met het Centre Pompidou in Parijs.

Om je alvast voor te bereiden krijg je van Kanal het volgende: een inzicht in de pedagogische aanpak van het museum, een paar handvaten om de thema's van de rondleiding beter te begrijpen, klasactiviteiten, de link met het leerplan in de vaardigheidslijst en tot slot enkele leestips.

1.2 PEDAGOGISCHE AANPAK

Wie ben jij... en verandert dat afhankelijk van de plek waar je bent of de mensen die je omringen?

Tijdens hun bezoek ontdekken de leerlingen de **moderne** en **hedendaagse** kunst als een plek waar **dialogoog** en reflectie centraal staan. Aan de hand van kunstwerken ondervinden de leerlingen hoe kunstenaars verhalen vertellen, **identiteiten** zichtbaar maken en reageren op wat er in de wereld gebeurt.

Een **interactieve** en ervaringsgerichte manier om te kijken, te voelen, te interpreteren en vooral: met elkaar in dialoog te gaan. De kunstwerken vormen het vertrekpunt voor uitwisseling. Dankzij een methode die geïnspireerd is op **Deep Democracy** krijgt elke stem in de groep aandacht, binnen een actieve en respectvolle luisterhouding.

Kanal stelt twee onderzoeksthema's voor om de nieuwsgierigheid van de leerlingen te prikkelen en het klasbezoek voor te bereiden. Dit kan dus al vóór je bezoek aan het museum.

We verkennen deze twee thema's door kunstwerken uit de tentoonstelling te analyseren, observatievragen te stellen waardoor het kijken gericht gebeurt, en tot slot een creatieve klasactiviteit aan te bieden.

Tijdens je bezoek

Tijdens je bezoek komen er verschillende thema's aan bod. Jullie ervaring is gebaseerd op twee pijlers.

2.1 IDENTITEIT, ANDERS-ZIJN EN CREATIE

Identiteit is een **proces** dat voortdurend in verandering is. Het komt tot stand door **socialisatie**, ervaringen en interacties met anderen. Het blijft evolueren, met name doorheen de blik van anderen en de verschillende sociale contexten die je doorkruist.

Kunstenaars grijpen dit gegeven aan. Via hun werk verkennen ze wie ze zijn, van waar ze komen, hoe ze zichzelf zien en hoe anderen hen ervaren. Kunst wordt op die manier een spiegel: ze zet aan om na te denken over jezelf en je plek in de **samenleving**.

Kunst biedt ook toegang tot herinneringen en de manier waarop **gemeenschappen** sociaal worden voorgesteld. Kunstanalyse wordt zo een manier om te observeren hoe **identiteiten** in de **samenleving** tot stand komen. Het stelt dit proces in vraag en probeert het beter te begrijpen.

2.2 IDENTITEIT EN BALLINGSCHAP

Wie we zijn, wordt gevormd door onze **oorsprong**, door de mensen om ons heen en door de verhalen die we met ons meedragen. Maar wat gebeurt er met onze **identiteit** wanneer we uit onze vertrouwde omgeving weggaan? Wanneer we onze thuis, onze gewoontes, onze taal en onze familie achter ons laten?

Wie zijn we wanneer alles om ons heen verandert?

Ballingschap betekent dat je moet achterlaten wat je kent: je land, je taal, je familie, je gewoontes. Soms uit vrije wil, maar dikwijls uit noodzaak. Tijdens deze ontworteling duikt één welbepaalde vraag op: blijf je dezelfde persoon?

Wie we zijn, komt voort uit onze **oorsprong**, de mensen om ons heen en de verhalen die we met ons meedragen. Maar als we weggaan van wat we ooit «thuis» noemden, wordt dat allemaal door elkaar geschud.

De kunstwerken in dit parcours laten zien dat **ballingschap** geen losstaande gebeurtenis is, maar een proces. Herinneringen, keuzes en ontmoetingen blijven voortdurend mee bepalen wie we zijn. We passen ons aan, delen ons verhaal en vinden nieuwe **gemeenschappen**.

In wezen zijn deze ervaringen tegelijk pijnlijk en transformerend: verlies en creativiteit, ontworteling en veerkracht gaan vaak hand in hand.

Voorstel tot klasactiviteiten

Kanal reikt graag een aantal creatieve activiteiten aan die je eenvoudig met de hele klas kan uitvoeren. In dit document is elk voorstel gelinkt aan een kunstwerk uit de tentoonstelling, steeds met een woordje uitleg erbij.

Er is bij Kanal een plek voorzien om de creaties die jullie in de klas maken, tentoon te stellen, als aandenken aan deze ontmoeting. Breng ze dus gerust mee, we stellen ze met plezier tentoon!

3.1 "LES AUTRES"

Een eerste kennismaking

In 1980 bracht filmmaker **Alain Resnais** «*Mon Oncle d'Amérique*» uit. Een van de personages uit de film is professor Henri Laborit, een filosoof en **gedragsbioloog** die theorieën over de relatie tussen het **individu** en de **samenleving** ontwikkelt.

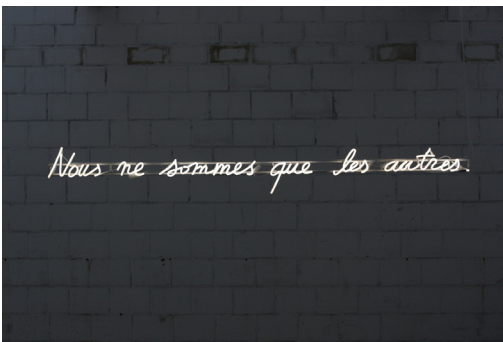
In de film spreekt hij de zin uit «*Nous ne sommes que les autres*» (Wij zijn slechts de anderen), verwijzend naar de bekende uitspraak «*Je est un autre*» (Ik is een ander) van de dichter **Arthur Rimbaud**. Mekhitar Garabedian voelde zich erg aangesproken door die zin. Als afstammeling van een familie die de **Armeense genocide** onder het Ottomaanse Rijk ontvlucht is en daarna via het huidige Turkije, Syrië en Libanon uiteindelijk in België terechtkwam, is hij net als het personage Laborit gefascineerd door de manier waarop het Zelf en meervoudige **identiteiten** gevormd worden.

In een wereld gevormd door geheugen, geschiedenis en migratie stelt de kunstenaar de plaats van het **individu** en de totstandkoming van de **identiteit** in vraag.

Denkcoëfening

1. Wat spreekt je aan in de zin «*nous ne sommes que les autres*», wat je kan vertalen als «*wij zijn slechts de anderen*»?

Het kunstwerk van Mekhitar Garabedian nodigt uit om na te denken over groepsidentiteiten, uitsluiting en solidariteit. «De anderen» wordt zo een veelzeggende verwijzing naar degenen die niet binnen de dominante groep passen, of naar de manier waarop wij onszelf zien in relatie tot anderen.

"Les Autres" van Mekhitar Garabedian, uit 2011.

© Photo credit: Kanal. Copyright Artwork : © Mekhitar Garabedian.

Fun fact

Mekhitar Garabedian heeft deze zin **met de hand geschreven**. De kunstenaar verkent de manier waarop je andermans woorden en ideeën kan toeëigenen, omvormen en herinterpreteren om je eigen gedachten uit te drukken. Zijn handschrift bepaalt de vorm van het werk en onderstreept zijn **persoonlijke betrokkenheid** bij de betekenis van de zin.

2. *Verandert de betekenis van de zin «nous ne sommes que les autres» naarmate je er langer naar kijkt?*

De betekenis verandert, net als de **identiteit**, die nooit vastligt. De zin kan verschillende betekenissen oproepen: verschil, de manier waarop ieder van ons zich vormt in relatie tot anderen, of de solidariteit tussen mensen.

3. *Heeft deze zin betrekking op bepaalde situaties of bepaalde mensen? Zo ja, welke?*
4. *Welke rol spelen anderen in de ontwikkeling van je **identiteit**?*

Relaties, normen, verwachtingen en de blik van anderen kunnen invloed hebben op hoe **identiteit** zich vormt. **Identiteit** kan worden bepaald door invloeden van buitenaf, maar ook door meer persoonlijke elementen zoals keuzes en herinneringen.

3.2 “LES FENÊTRES DE QUARANTE MAISONS”

Een eerste kennismaking

Nil Yalter is een kunstenaar die kunst gebruikt om verhalen zichtbaar te maken die niet altijd meteen worden gehoord. Voor haar is een kunstwerk geen stilstaand beeld, maar een plek waar verschillende stemmen samenkomen. Door foto's, video's, teksten en tekeningen te combineren, creëert ze werken die uitnodigen om te kijken, te lezen én te luisteren.

Met haar **installatie** «*C'est un dur métier que l'exil*» laat ze het dagelijkse leven van migranten zien. Ze toont hun dagelijkse realiteit: hun werk, hun leefomstandigheden, maar ook hun herinneringen, dromen en de manieren waarop ze verbonden blijven met elkaar.

In dit werk verweeft Yalter beelden van mensen en hun leefomgeving met poëzie van **Nâzım Hikmet**, een dichter die zelf in **ballingschap** heeft geleefd. De woorden roepen tegelijk **verbondenheid** en afstand op: ramen die een wereld binnenlaten, maar ook voelbaar maken wat ver weg is. Zo wordt het werk **gelaagd** en bijna fragmentarisch, net als herinneringen zelf.

Haar werk nodigt uit om na te denken over hoe kunst herinneringen en ervaringen kan dragen en doorgeven. Door verschillende verhalen samen te brengen, creëert ze een collectief beeld waarin individuele levens elkaar kruisen. Tegelijk laat ze zien hoe die ervaringen mee beïnvloeden wie we zijn. **Identiteit** is daarbij niet iets vaststaands, maar iets dat voortdurend verandert.

Zo is haar kunst niet alleen iets om naar te kijken, maar ook een ruimte om verhalen, herinneringen en de vele manieren waarop **identiteit** vorm krijgt te begrijpen, te voelen en erover in dialoog te gaan.

Denkoefening

1. *Wat valt je als eerste op als je naar dit kunstwerk kijkt?*
Er zijn verschillende technieken en materialen gebruikt: olieverf, fotografie en tekst op karton. De eindcompositie is allesbehalve een klassiek vierkant doek. Door alle elementen van het kunstwerk samen te voegen, kan je tot een verhaal komen.
2. *Hoe zou je de leefomgeving van de mensen in dit kunstwerk beschrijven? Hoe zou hun dagelijks leven eruit kunnen zien?*
De leefomgeving van deze personen voelt intiem, maar is toch ook getekend door verplaatsing. Hun dagelijkse leven kan bestaan uit eenvoudige handelingen, verweven met een gevoel van ballingschap.
3. *Wat is in dit kunstwerk het verband tussen tekst en beeld? Welke rol spelen ze?*
In dit kunstwerk vullen tekst en beeld elkaar aan. Ze gaan met elkaar in dialoog om een rijkere betekenis te creëren. De beelden geven de ervaringen een visuele en tastbare dimensie, terwijl de teksten emotionele en poëtische diepgang toevoegen. Samen vormen ze een gefragmenteerd verhaal dat de complexiteit van herinneringen en identiteit weerspiegelt.
4. *Wat leert dit kunstwerk je over migratie en het leven in een nieuwe omgeving?*
Migratie volgt niet één enkel verhaal, maar bestaat vaak uit vele verschillende ervaringen die dikwijls onzichtbaar blijven. Kunst kan deze verhalen zichtbaar maken en zo ruimte scheppen voor dialoog.

“Les fenêtres de quarante maisons” van Nil Yalter, uit 1983.

© Photo credit: Centre Pompidou, MNAM-CCI/Audrey Laurans/Dist. Grand Palais-Rmn. Copyright Artwork : © Adagp, Paris. Sous réserve de droits.

Fun fact

Nil Yalter leefde zelf jarenlang in **ballingschap** en omschrijft zichzelf als een «*wereldburger*» : niet helemaal van hier, en niet helemaal van daar. Die ervaring van leven tussen twee werelden klinkt door in haar werk: kwetsbaar, maar ook veerkrachtig.

STUKJES IDENTITEIT

Kanal stelt een eenvoudige manier voor om het thema identiteit te verkennen, namelijk door een persoonlijke collage te maken.

Doel	De leerlingen zoeken beelden en woorden waarmee ze een collage maken die hun identiteit en verhaal weerspiegelt. De nadruk ligt op zelfverkenning en zelfexpressie.
Duur	30 min
Benodigheden	Tijdschriften, kranten, brochures of boeken
	Schaar
	Lijm
	Stevig papier
	Kleurpotloden, stiften of markers
Verloop van de activiteit	De activiteit kan in verschillende fasen verlopen: eerst een selectiemoment, daarna een fase van reflectie over de compositie, en ten slotte een moment van delen. Alles op het tempo van de groep.

Vaardigheids- lijst

1e graad

FILOSOFIE EN BURGERSCHAP

Een vraag formuleren die als basis kan dienen voor filosofische reflectie, deze opdelen in deelvragen en verbinden met andere vragen.

Stereotypen en vooroordelen bevragen en verduidelijken.

Meningen en argumenten van elkaar onderscheiden.

Herformuleren wat iemand anders zegt om na te gaan of je deze persoon begrepen hebt. Rekening houden met de inbreng en bedenkingen van anderen.

Een situatie benaderen vanuit een ander perspectief dan het eigen perspectief.

Het ware, het schone, het rechtvaardige, het goede: conceptualiseren en problematiseren.

Persoonlijk, particulier, collectief en algemeen belang identificeren en illustreren.

NEDERLANDS

Kennismaken met kunstwerken uit het literair en artistiek erfgoed, van hier en elders;

De spreektijd, spreekbeurt en het standpunt van anderen respecteren;

Afhankelijk van genre en drager uitleggen welke betekenis effecten ontstaan door de keuzes van een auteur. Een indruk, emotie of waarneming delen en onderbouwen. Een oordeel formuleren op basis van relevante criteria. Verbanden leggen met de wereld.

Vaardigheids- lijst

2e graad

FILOSOFIE EN BURGERSCHAP

Stereotypen en vooroordelen die onze levenswijzen en keuzes beïnvloeden bevragen.

De begrippen stereotypen, vooroordelen en discriminatie conceptualiseren.

Het begrip gelijkheid problematiseren door onderscheid te maken tussen gelijke rechten, gelijke kansen en waardigheid.

De relatie van de mens tot zijn natuurlijke en culturele omgeving identificeren en verduidelijken.

NEDERLANDS

Een antwoord motiveren en een werkwijze toelichten.

Reduceren, samenvatten, vergelijken en synthetiseren.

Een mening schriftelijk en mondeling verdedigen.

Aansluiting zoeken bij een cultureel werk; hercomponeren en transponeren.

Culturele ervaringen verwoorden.

AARDRIJKSKUNDE

Een geografische benadering toepassen om vraagstukken te begrijpen die te maken hebben met de toegang van bevolkingsgroepen tot de functies van een gebied en het beheer ervan.

Vaardigheids- lijst

3e graad

FILOSOFIE EN BURGERSCHAP

De begrippen verantwoordelijkheid en vrijheid problematiseren als voorwaarden voor individueel en collectief engagement.

Vrijheid en verantwoordelijkheid conceptualiseren.

Vrijheid problematiseren als voorwaarde voor verantwoordelijkheid.

NEDERLANDS

Een antwoord motiveren en een werkwijze toelichten.

Reduceren, samenvatten, vergelijken en synthetiseren.

Een mening schriftelijk en mondeling verdedigen.

Aansluiting zoeken bij een cultureel werk; hercomponeren en transponeren.

Culturele ervaringen verwoorden.

AARDRIJKSKUNDE

Een geografische benadering toepassen om vraagstukken te begrijpen die te maken hebben met de toegang van bevolkingsgroepen tot de functies van een gebied en het beheer ervan.

Leestips

NL	HELP JE ZELF! DE OPKOMST VAN SELF-DESIGN	Mieke Gerritzen <i>Valiz,</i> <i>Oktober 2020</i>
EN	ANOTHER SUN, CONVERSATIONS WITH MAYRA A. RODRÍGUEZ CASTRO	Françoise Vergès <i>Divided publishing,</i> <i>2026</i>
	HOW TO LEAVE THE WORLD	Marouane Bakhti <i>Divided Publishing,</i> <i>2024</i>
FR	EN FINIR AVEC EDDY BELLEGUELE	Édouard Louis <i>POINTS,</i> <i>2020</i>
	LA HONTE	Annie Ernaux <i>Gallimard,</i> <i>2011</i>